

*Студент Навчально-наукового інституту
заочного та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ
Сагач Ірина Миколаївна*

ДОТРИМАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. На сучасному етапі зближення України і Європейського Союзу проблема забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина становить найбільший інтерес і породжує безліч дискусійних питань. Якої б сфери функціонування держави і суспільства ми не торкнулися, вона неодмінно виявить свій зв'язок – більший чи менший – з питанням про права та свободи людини і громадянина.

Необхідною умовою дотримання прав і свобод людини та громадянина є стабільне та ефективне функціонування Національної поліції України. Від ефективності діяльності Національної поліції України значною мірою залежить успішність реалізації національних інтересів та стабільність суспільного розвитку. Водночас, сьогодні актуальним є питання упровадження в нашій державі міжнародних (зокрема європейських) стандартів прав людини та їх дотримання органами внутрішніх справ. Адже нині у даній сфері можна спостерігати непоодинокі випадки порушень працівниками Національної поліції, як національних, так і міжнародних стандартів у забезпеченні прав і свобод людини.

Стан дослідження. Аналіз науково-теоретичної бази свідчить про те, що питання дотримання працівниками Національної поліції міжнародних стандартів у забезпеченні прав і свобод людини неодноразово привертало увагу вітчизняних науковців. Зокрема, дане питання вивчали: О. М. Солоненко, О. М. Москаленко, Т. М. Малиновська, Г. М. Шорохова, Є. О. Гладкова та багато інших. Однак, наявні праці мають переважно обмежений характер та розглядають лише окремі аспекти даної теми. Тому і нині все ще залишається необхідність подальшого вивчення та переосмислення досліджуваної теми.

Метою статті є дослідження дотримання працівниками Національної поліції міжнародних стандартів у забезпеченні прав і свобод людини.

Виклад основного матеріалу. Асоціація України і Європейського Союзу передбачає використання міжнародних стандартів, позитивного досвіду зарубіжних країн під час формування поліцейського законодавства, що здатне створити необхідні умови для формування в Україні реально діючої, професійної та ефективної поліції, отож, позитивно вплине на підвищення результативності забезпечення прав і свобод [1, с.184].

Виконуючи свої обов'язки, посадові особи правоохоронних органів зобов'язані дотримуватися міжнародних норм у галузі прав людини, імplementованих державою в установленому порядку, а також рішень міжнародних організацій, до виконання яких приєдналася держава (ООН,

ОБСЄ, Рада Європи та інші), про що в національних законодавствах мають бути відповідні положення [2, с.99].

Дотримання основоположних прав осіб і свобод у тому вигляді, в якому вони закріплені в Європейській конвенції про права людини, як завдання поліції є, напевне, головною суттєвою рисою органів Національної поліції України, що стоїть на службі суспільства, керованого верховенством права. Ця мета передбачає не тільки окремих обов'язок із захисту цих прав, а й наявність обмежень у діях поліції під час виконання інших завдань [3, с.101].

Недаремно основним принципом діяльності органів Національної поліції України закріплено верховенство права, що застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Отже, формулювання «зокрема, в Європейській конвенції про права людини» було обране для того, щоб дати конкретне посилання на конкретний правовий інструмент, не заперечуючи при цьому важливості інших документів, що стосуються прав людини [3, с. 31].

Діяльність поліції із забезпечення верховенства права повинна включати в себе два різні, але взаємопов'язані обов'язки: забезпечувати дотримання офіційних законів, належним чином прийнятих державою, що включає забезпечення загального стану публічного спокою, та пов'язаний із цим обов'язок суворо обмежуватися власними визначеними повноваженнями, утримуючись від будь-яких свавільних дій і дотримуючись особистих прав і свобод представників громадськості. Верховенство права передбачає не тільки, що робиться, але і те, як це робиться. Виконуючи свої обов'язки, поліція повинна дотримуватись індивідуальних прав громадян, включаючи права людини і свободи людини, і не вчиняти свавільних, протиправних дій. Це є основоположним для розуміння верховенства права і, отже, для значущості і для мети діяльності поліції в демократичній державі [3, с. 25].

В основу діяльності Національної поліції покладено правові норми, що містяться у Рекомендації Rec. (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» [5], Кодексі поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку, Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690, Декларації про поліцію, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р., Основоволожних принципів застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку 1990 р.

Права та обов'язки поліцейського, передбачені службовою необхідністю та доцільністю по відношенню до громадян, а також захист громадян від непрофесійної діяльності поліцейського:

– поліція і вся поліцейська діяльність повинні поважати право людини на життя;

– поліція не повинна за жодних обставин вчиняти, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування або нелюдського, або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. Поліція повинна виконувати

свої завдання справедливо, керуючись, зокрема, принципами неупередженості та недискримінації;

- поліція може застосовувати силу тільки у разі суворої необхідності і тільки в обсязі, необхідному для досягнення легітимної мети. Поліція завжди повинна пересвідчуватися у правомірності своїх дій;

- офіцери поліції повинні виконувати накази, правомірно прийняті їх керівництвом, але вони зобов'язані утримуватися від виконання наказів, які є явно протиправними, і доповідати про такі накази без страху покарання;

- поліція може втручатися в право особи на недоторканність приватного життя тільки у разі суворої необхідності і тільки для легітимної мети;

- поліція у своїй діяльності повинна завжди пам'ятати про основоположні права кожного, такі як свобода думки, совісті, релігії, висловлення поглядів, мирні зібрання, пересування і безперешкодне користування своїм майном;

- офіцери поліції повинні діяти чесно, з повагою до суспільства і особливою увагою до осіб, які належать до найбільш уразливих груп;

- під час поліцейського втручання персонал поліції повинен зазвичай бути в змозі надати підтвердження свого поліцейського статусу і службове посвідчення, негайно поінформувати кожного заарештованого зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення;

- поліцейський, який здійснює затримання особи, арешт або проводи розслідування, здійснює лише повноваження, надані йому законом;

- поліція повинна дотримуватися тих принципів, що кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим, доки його вина не буде визнана судом, і що кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має певні права, зокрема право бути невідкладно повідомленим про обвинувачення проти нього/неї, і підготувати свій захист або особисто, або за сприяння правової допомоги за своїм власним вибором;

- поліцейські розслідування повинні бути об'єктивними і справедливими. Вони повинні бути чутливими і гнучкими до особливих потреб осіб, таких як дітей, підлітків, жінок, меншин, включаючи етнічні меншини і вразливих осіб;

- керівні принципи належної поведінки і чесності допитів у поліції повинні, зокрема, передбачати чесний допит, під час якого допитані повинні знати про причини допиту, а також іншу необхідну інформацію;

- поліція повинна забезпечувати необхідну підтримку, допомогу та інформацію для жертв злочинів без будь-якої дискримінації;

- обмеження свободи осіб має бути настільки обмеженою, наскільки це можливо, і проводитися з урахуванням гідності, уразливості і особистих потреб кожного затриманого;

- поліція повинна, наскільки це можливо згідно з національним правом, негайно інформувати осіб, чия свобода була обмежена, про причини обмеження

їх свободи і про будь-яке обвинувачення проти них, а також негайно інформувати таких осіб про процедуру, що стосується їх справи.

Зазначені положення нормативно-правових актів знайшли своє відображення у статті 29 Закону України «Про Національну поліцію» щодо застосування поліцейських заходів. Поліцейський захід це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень [7].

Поліцейський захід повинен бути:

- Законним, тобто визначений у чинному законодавчому акті;
- Необхідним. Поліцейський захід вважається таким у наступних випадках:

випадках:

1) якщо для виконання повноважень поліції неможливо використати інший захід;

2) якщо застосування іншого засобу буде неефективним;

3) якщо такий захід заподіяв би найменшу шкоду як адресату заходу, так і іншим особам.

– Пропорційним. Поліцейський захід вважається таким, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він був застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди.

– Ефективним. Поліцейський захід вважається таким, якщо застосування поліцейського заходу забезпечує виконання повноважень поліції.

Поліцейський захід вживається виключно для виконання повноважень поліції, і повинен бути припинений, якщо:

1) досягнуто мету його застосування;

2) очевидно, що мету заходу неможливо досягнути;

3) немає необхідності в подальшому застосуванні такого заходу.

Міра застосування фізичного та психологічного впливу з боку працівника поліції визначена і у ст. 40 Кримінального кодексу України «фізичний або психічний примус», ст. 39 «крайня необхідність», п.1 ст. 38 «затримання особи, що вчинила злочин». Тобто тут ідеться про правове застосування фізичної сили і психологічного тиску на правопорушника. Але якщо працівник поліції при затриманні правопорушника, перевищує міру необхідної оборони (п.3 ст. 38), межі крайньої необхідності (п.2 ст. 39), то він підлягає кримінальній відповідальності [6].

Працівники поліції при застосуванні фізичної сили, спецзасобів або вогнепальної зброї повинні звертати увагу на дотримання визначеного законодавством порядку їхнього застосування, оскільки використання усіх їх поза межами, встановленими законодавством, становить собою порушення особистої фізичної недоторканості особи, що може бути кваліфіковано як форма нелюдського поводження чи, навіть, застосування тортур до осіб і їх катування, що є однозначно заборонено як форма незаконного та антигуманного впливу, що не може бути санкціонований жодною правовою системою (ст. 3

Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини) [8]. Більше того, у разі, якщо в результаті застосування вказаних засобів працівниками поліції при виконанні ними своїх службових обов'язків поза встановленими законодавством підставами та порядком, особу було вбито, міжнародні судові та правозахисні інституції однозначно констатують порушення фундаментального права – права на життя [9].

Однак, на практиці саме щодо дотримання працівниками поліції прав та свобод людини простежуються певні проблеми. Адже непоодинокими, на жаль, сьогодні є випадки перевищення працівниками поліції своїх законодавчо визначених повноважень пов'язані з порушенням прав та свобод людини. Так, результати спільних із громадськістю проваджень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у справах про порушення прав і свобод людини, громадсько-парламентських розслідувань, учасниками яких були члени Асоціації УМДПЛ, публікації засобів масової інформації, офіційної статистики, дослідження неурядових організацій та інші джерела переконливо свідчать, що порушення права на свободу й особисту недоторканність в діяльності ОВС є досить поширеними.

До таких, передусім, варто віднести: незаконні кримінальні затримання без ухвали слідчого судді, суду за відсутності підстав для такого затримання; невраховані затримання; відсутність фіксації часу фактичного кримінального затримання; незаконні тримання затриманих осіб із перевищенням строків, визначених законом; маніпуляції з часом фактичного затримання [11, с.136].

На нашу думку, така ситуація обумовлена відсутністю ефективних механізмів контролю за дотриманням працівниками поліції міжнародних стандартів у забезпеченні прав та свобод людини та неефективністю застосування кримінально-правових норм щодо притягнення до кримінальної відповідальності працівників поліції за порушення прав та свобод людини в Україні. Адже, як показує вітчизняний досвід ні судовий, ні прокурорський контроль у даній сфері не дають очікуваних результатів. А до кримінальної відповідальності працівники поліції у нашій державі притягуються вкрай рідко.

Беручи до уваги вище наведене цілком слушним вбачається зауваження Т. М. Малиновської, Г. М. Шорохової та Є. О. Гладкової про те, що досягнення розумного балансу між превентивними і силовими діями щодо правопорушень завжди є і буде однією з головних проблем стратегії поліцейської діяльності, тому встановлення обмежень прав і свобод, що можливі при застосуванні поліцейських заходів, повинно бути пропорційним цінностям правової держави, що захищається як основним законом, так і іншими законами держави [9; 10 с.52].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, на практиці саме щодо дотримання працівниками поліції прав та свобод людини простежуються певні проблеми. Адже непоодинокими, на жаль, сьогодні є випадки перевищення працівниками поліції своїх законодавчо визначених повноважень пов'язані з порушенням прав та свобод людини. Вирішити дану проблему нам вбачається можливим лише шляхом вжиття комплексних заходів у виді внесення відповідних змін до чинного законодавства та впровадження дієвих

механізмів контролю за діяльністю працівників поліції.

Насамкінець, варто зазначити, що питання дотримання працівниками Національної поліції міжнародних стандартів у забезпеченні прав і свобод людини потребує подальших наукових розвідок у напрямку пошуку найбільш оптимальних шляхів вирішення даної проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гурковський М. П. Основні форми та методи діяльності поліції у сфері забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні / М. П. Гурковський, С. С. Єсімов // Науковий вісник. – 2016. - №4. – С. 171-186.
2. Солоненко О. М. Сучасні міжнародні стандарти забезпечення прав і свобод людини в діяльності органів внутрішніх справ / О. М. Солоненко // Науковий вісник НАВС. – 2011. - №6. – С. 95-103.
3. Статус поліції : міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О. А. Банчука. – К. : Москаленко О.М., 2013. – 588 с.
4. Денисюк Д. Завдання Національної поліції України: проблеми законодавчого закріплення / Д. Денисюк // Підприємництво, господарство і право. – 2016. - №8. – С. 100-104.
5. Європейський кодекс поліцейської етики: рекомендація Rec. (2001) 10 прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 року на 765-му засіданні заступників міністрів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cm.coe.int/ta/rec/2001/2001r10.htm>.
6. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 13
7. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
9. Малиновська Т. М. Загальні положення щодо дотримання поліцією України міжнародних стандартів у сфері прав і свобод людини / Т. М. Малиновська, Г. М. Шорохова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://legalactivity.com.ua/index.php/index.php?option=com_content&view=article&id=1447%3A021017-17&catid=173%3A2-0217&Itemid=216&lang=ru
10. Малиновська Т. М. Дотримання працівниками Національної поліції міжнародних стандартів у забезпеченні прав і свобод людини / Т. М. Малиновська, Є. О. Гладкова // Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку вітчизняного законодавства: Матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції (м. Дніпропетровськ 25-26 листопада 2016 р.) – Дніпропетровськ: 2016. – С. 48-52.

11. Права людини в діяльності української поліції – 2015. Науково-практичне видання / Упоряд. Крапивін Є.О. – К. : Асоціація УМДПЛ, 2016 р. – 408 с.